

Węgałty: Herci se usadili na vsi stranou města a inspirují se světem pohanských, křesťanských i židovských tradic

O divadle, které stojí (téměř) v lese

PETR JOKES

Je to trochu zvláštní divadlo. Nenajdete je v žádném městě. Ani na vesnici. Sídli v lese. Přesněji – na samotě u lesa. V krajně jezer, mokřadů a borových hájů na severu Polska.

Kdysi zde žili pohanští Prusové, po nichž zůstal i název vesnice Węgałty (čte se vengajty). Od něj divadlo odvozuje své jméno. Na staropruskou minulost jsou herci z Węgałt hrdí. Divadlo je ale zvláštní i jinak: například tím, že kromě divadla se zabývá i... koledováním.

Před někdejší stodolou, nyní sídlem Vesnického divadla Węgałty (polsky Teatr wiejski „Węgałty“), stojí v zamračeném odpolední hlouček lidí. Připravují si hudební nástroje, domlouvají poslední podrobnosti. Když je všechno připraveno, principl Waclaw Sobaszek bere buben, vystupuje na blížký svah, bubnuje a svolává ostatní. Buben duní, zní píšťalka, zástup se vydává na pochod. Cestu lesem v houstnoucím soumraku mu ukazuje neúnavná hudba i mihotavé světlo lucerny, kterou vpředu nese dívka Małgorzata. Herci vesnického divadla a jejich hosté jdou do blízké vsi koledovat.

Když přicházíme do vesnice, je už téměř tma. Sbíhají se děti, štěkají psi, lidé vycházejí na zápraží. Na návsi u rybníka hoří vysoký oheň, u kterého nás očekávají místní obyvatelé. Koledníci jsou uvítáni vodkou a koláčky a začínají tančovat kolem ohně. Za chvíli se k nim přidávají všichni o-

Divadelníky z Węgałt fascinuje staletá tradice koledy. Chápou koledu jako divadlo, se kterým přicházejí za lidmi až do jejich domů.

Foto: Mariusz Papierski

kolo a tanec se přesouvá do vedlejší požární zbrojnice. Propuká nepopsatelný mumraj. V prostře o něco větší než obyčejná garáž hraje hudba a kolem tančují dobrých padesát lidí. Další se tlačí po koutech a venku na návsi. Tóny harmoniky, klarinetu a údery velkého bubnu se odrážejí od nízkého stropu (působí dojmem, že každou chvíli spadne) a pronikají až do morku kostí. Protože je chladno a ve zbrojnici se pochopitelně netopí, je tanec nejen zábavou, ale i nutností. Ostat-

Vesnické divadlo Wegajty na jedné ze svých cest. V polích u Vesnice Drabowek u polsko-litevské hranice o velikonočních ruk 1993.
Foto: Marcin Papierzki

ně když zpočátku dlouho jen postávám, bere mne jedna z přítomných dívek do tance se slovy: „Jestli nebudeš tančit, zmrzneš!“ Dávám jí za pravdu a přidávám se k všeobecnému veselí.

Divadlo ve stodole

Vesnické divadlo Wegajty vzniklo v roce 1986, kdy se skupina herců z Olštýna rozhodla usadit na vsi a pracovat způsobem, který vychází především z lidové tradice. Přiměla je k tomu tehdejší situace – v Polsku panoval výjimečný stav. „A mezi lidmi byla spousta nepořádku,“ komentuje to zdrženlivě Waclaw. Důležitou roli ovšem tehdy sehrála i nespokojenost se směřováním dnešního světa, žijícího stále rychleji, stále centralizovaněji, stále méně přirozeně, a zároveň úcta k tradičním hodnotám.

Tomu odpovídá zvláštní, tajemná atmosféra zdejších představení. Divadlo ve své bývalé stodole vystupuje převážně jen v době divadelních seminářů, které občas pořádá. Večerním představením seminář začíná. Vzdálenější hosté přijíždějí vlakem do nedalekého Olštýna, odkud je autobus za soumraku přiveze k divadlu. Po chvíli čekání před domem smějí diváci malíčkou

předstí s krbem projít do sálu, vysoké prostory vytopené bytelnou cihlovou pecí a ozářené plápolajícími svícemi. Kolem stěn se na lavicích tlačí diváci: vesničané z okolí se mísí s intelektuály z Varšavy a Krakova i s hosty z ciziny. Představení přenášejí diváka do světa starých východoevropských tradic. V podivuhodné symbióze se v něm spojuje svět živých a mrtvých, lidí a duchů, svět židovských chasidských legend, karpatských lidových vyprávění a koledí polopohanských obřadů. Vše provázeno temperamentní hudbou – členové souboru jsou i skvělí hudebníci. Ostatně po představení herci zpravidla vezmou nástroje a začnou vyhrávat k tanci. Nejinak tomu bylo i po představení, se kterým „Wegajty“ před časem vystoupily v brněnském divadle Husa na provázku (o představení jsme tehdy v Rovnosti podrobně psali). Brněnské publikum však o tanec zájem neprojevovalo, spíš se dožadoválo diskuse o divadle.

Divadlo v domě

S tradičním pojetím divadla souvisí i pro vnějšího pozorovatele až nepochopitelná záliba v koledování. Waclaw Sobaszek ovšem tvrdí, že koleda je něco jako divadelní dílna:

divadlo, do kterého lidé nechodí, ale naopak ono chodí za nimi do domu. Vesnické divadlo Wegajty vědomě navazuje na tradici, jaká se udržovala například v Karpatech, kde byla koleda mnohahodinový obřad s divadelními prvky, hudbou a tancem. Koledovaly velké skupiny, jakési divadelní soubory, které si svá vystoupení připravovaly dlouho předem a chodily pak celé týdny po zasněžených horách.

Wegajty koledují několikrát do roka. „Má to smysl ve vitálnosti, bez níž by divadlo nebylo živé,“ říká Waclaw Sobaszek, když vysvětluje, proč jeho divadlo tak miluje koledu, a jedním dechem se vyznává i z obdivu ke komedii dell'arte. Záliba v koledě však souvisí i s celkovým zaměřením divadla: je pro ně charakteristické programové obrácení se do minulosti, které Wacek nazývá „hledáním ztraceného času“. Lidé, kteří „hledají ztracený čas“, obrací se do minulosti a snaží se najít tam to, co nemohou najít v našem současném světě a jeho civilizačních trendech, ostatně Waclaw i záměrně vyhledává. V první řadě to platí o souboru. Ten tvoří mimořádnou směsicí především z národnostního hlediska. Poláci jsou v něm menšinou, ze sedmi lidí jsou tři. Další dva čle-

nové jsou Němci (z toho jeden je vlastně Rakušan z italského jižního Tyrolska), zbylí dva Ukrajinci.

Pozoruhodní jsou však také hosté wegajtských seminářů. Chcete si v červnovém podvečeru popovídat pod korunou starého javoru s běloruským výrobcem níně o kontaktech starověkého Řecka s praslovanskými kmeny? Máte možnost. V přestávkách mezi jednotlivými „přednáškami“ zimního semináře se zase hřejeme kolem pece v sále a jeden z přítomných studentů vypráví o mysteriózním obřadu, prý udržovaném kdesi na Balkáně. Dnes má křesťanskou podobu pouti, při níž se slouží noční mše. Závěr však svědčí o tradici mnohem starší: po mši zhasnou světla a v naprosté tmě je zabít býk. „Světlo se zhasí, aby býk neviděl, kdo ho zabíjí,“ vysvětluje mladík zasvěceně.

Členové Vesnického divadla Wegajty nespíňují běžnou představu o divadelnících. Jsou až nepochopitelně plaší. Vyhýbají se publicitě, neusilují o proslulost. Představa, že by vystupovali ve filmu nebo televizi, je absurdní. „Veřejné mínění nikdy nepřijme naši uměleckou koncepci, i kdybychom vyhrávali největší festivaly,“ vysvětluje Wacek. Neřídí se trendy, které zdánlivě hýbají planetou. Žijí na ušedlostech mezi poli a pastvinami, připravují a hrají představení, inspirovaná dávným světem, koledují. Na jejich divadelní semináře se nicméně sjíždějí lidé z celého Polska i Evropy. Nechybějí ani významné osobnosti. „Asi splňujeme nějakou potřebu, která se jinde uspokojit nedá,“ uvažuje „principál“ skromně. Asi ano. Každopádně – není pomyslen, že v dnešním světě existuje místo, jako jsou Wegajty, příjemné?

Ostatně snad stokrát jsem musel ve Wegajtech odpovídat na otázku, zda máme něco podobného i u nás, a když ne, tak proč? Nevím. Přitom Wegajty nejsou v Polsku ojedinělé. Podobné divadlo sídlí v Gardzienicích u Lublina. Možná v tom má prsty východní polská hranice, přes níž do země nepronikají jen mafie a nestabilita. Vanou přes ni i zvláštní a pro nás, daleko víc spojené se Západem, často nepřítis pochopitelné víchry ze širých ukrajinských stepí, běloruských bažin a od jezer Litvy, na níž se nejděle v Evropě udrželo pohanství. Ale možná, že je vysvětlení jinde. Nenapadá vás, kde?